

Дитинство в середньовічних автобіографіях: до постановки проблеми

У статті розглядається питання дитячої вікової категорії дитинства в Середні віки. Основна увага приділяється автобіографічним свідченням про даний етап життя людей.

Ключові слова: автобіографія, дитинство, Середньовіччя, родина, виховання, навчання.

Поняття дитинства практично було відсутнє до XVIII століття. Проте, це не означає, що дітьми нехтували і не дбали про них. Категорію дитинства не слід змішувати з любов'ю до дітей: вона означає усвідомлення специфічної природи дитинства, того, що відрізняє дитину від дорослого.

Дитинство – явище історичне, і його зміст і тривалість змінювалися протягом століть, і строк закінчення дитинства встановлювався відповідно до норм і традицій суспільства. У різні історичні епохи у різних народів була різна тривалість дитинства, визначена самим суспільством.

У добу Середньовіччя як тільки дитина виходила з-під опіки матері або ж няні, вона опинялась в оточенні дорослих людей і до неї відносились так само серйозно. Слово «дитина» не мало чіткого лексичного значення, його вживали так, як ми сьогодні говоримо «хлопець». Ця вікова невизначеність розповсюджується на всі види громадської діяльності [3, с 138].

В автобіографіях середньовічних авторів дитинство описувалось, як нелегкий період життя людини: «Кто не ужаснулся бы при мысли о необходимости повторить свое детство и не хотел бы лучше умереть?» - пише Аврелій Августин у своєму автобіографічному творі «Сповідь» [7, с. 60]. Дитина розглядається як нижча істота, яка, в буквальному сенсі слова, належить батькам як будь-яка інша власність.

Дитинство було особливо небезпечним в середні віки – смертність була дуже високою. На підставі збережених письмових записів вчені підраховали, що 20-30 відсотків дітей у віці до семи років помирали, але реальна цифра може бути вищою. Немовлята і діти у віці до семи років були особливо уразливі до недоїдання, хвороб і різних інфекцій. Вони могли померти через віспу, кір, нещасні випадки, туберкульоз, грип, шлункові інфекції і багато іншого. В різних суспільних групах практикувалося, а подекуди навіть і виправдовувалося дітовбивство [6, с. 21].

Суспільство наполегливо доводило необхідність придушувати і ламати волю дитини, вбачаючи в дитячому свавіллі джерело всіляких гріхів та пороків. Фізичні обмеження доповнювалися духовним гнітом [2, с. 25].

У своїй автобіографії Гвіберт Ножанський, відомий середньовічний історик та теолог, згадує свого вихователя: «С той минуты, как я был отдан ему

на руки, он назидал меня с такою чистотою, так искусно ограждал меня от всех пороков, которыми обыкновенно сопровождается младший возраст, что я был тем избавлен от беспрерывных опасностей. Он меня не пускал никуда от себя; я не мог отдыхать нигде, как только подле матери, ни получать подарков без его позволения. Он требовал от меня, чтобы я действовал с осторожностью, точностью, вниманием, так что, казалось, он желал, чтобы я вел себя не только как клирик, но как монах. Действительно, в то время, когда мои сверстники бегали там и сям в свое удовольствие и имели позволение время от времени пользоваться своей свободой, я, оставаясь вечно на привязи, закутанный, подобно клирику, смотрел на толпу играющих, как существо, поставленное выше их» [7, с. 318-319].

Проте, разом з тим, судячи з опису Гвіберта, прослідковується прояв любові до дитини, але її не можна було пов'язувати з повагою. Так як побої дітей в процесі виховання були явищем буденним: «Мой учитель питал ко мне гибельную дружбу, чрезмерная его строгость достаточно обнаруживалась в несправедливых побоях, которыми он меня наделял. С другой стороны, точность, с которой он наблюдал за каждой минутой работы, превышала всякое описание» [7, с. 319].

Не менш жорстко, ніж навчання, контролювалася соціальна активність дитини. Діти, навіть дорослі, не могли самі вибирати рід занять, не мали вирішального, а часто навіть дорадчого голосу у виборі шлюбних партнерів. У тій же автобіографії Гвіберта вказано: «Каждый, видя, как он побуждает меня к труду, надеялся сначала, что такие чрезвычайные упражнения изодрят мой ум; но эта надежда скоро уменьшилась, ибо мой учитель был очень неискусен в чтении стихов и сочинении их по всем правилам. Между тем он осыпал меня почти каждый день градом пощечин и пинков, чтобы заставить силою понять то, что он никак не мог растолковать сам. Я мучился в этих бесплодных усилиях почти 6 лет, не достигнув никаких результатов своего учения; но зато в отношении правил морали не было минуты, которой бы мой наставник не обращал в мою пользу» [7, с. 318].

Проте, можна зауважити, що в добу Середньовіччя вже вимальовувалась та грань, що межувала між дітьми та дорослими. Суспільство усвідомлювало, що це особливий вік в розвитку людини. Та разом з тим у більшості випадків батьки з усією суворістю виховували дітей. Гвіберт описує дані аспекти його виховання: «Я не буду говорить об уме ребенка, но и взрослый человек, чем его долее лишают отдыха, тем он более тупеет; чем он с большим упорством предается какому-нибудь труду, тем силы его более ослабевают от излишка работы, и чем сильнее принуждение, тем жар его скорее остывает» [7 с. 318].

У відомому пам'ятнику французької міської літератури XV століття «П'ятнадцяти радостях шлюбу» описується особливість виховання дівчаток. Якщо заможні родини докладали усіх зусиль задля якісного навчання хлопчиків, то для їх сестер вони бачили лише одне майбутнє: «Надобно вам сказать, что достойный их отец частенько нуждается в деньгах, а ведь и дочерям, равно как и младшим детям, требуется платье – и верхнее и нижнее, –

шоссы, и башмаки, и пропитание, и много иного прочего. А главное дочерей приходится содержать богато и прилично по трем причинам: первая та, что скоро их руки начнут искать женихи; вторая та, что и дочерям от того радость и удовольствие и они не утратят юную свою красоту; ну а третья та, что попробуй-ка добрый человек этого не сделай, - худо ему придется, ибо достойная, супруга его, в свое время прошедшая по той же дорожке, эдакого сразу не потерпит...» [8, с. 33].

Отже, добу Середньовіччя, на нашу думку, з огляду на історію дитинства, можна охарактеризувати як своєрідний перехідний етап від безправного положення нащадків, їх утиску та невизнання особливості вікової категорії дитинства до отримання певних благ і привілеїв. Завдяки великій кількості збережених автобіографій того часу, чітко прослідковується ця характерна риса, пов'язана з процесом дорослішання людей в Середні віки. В подальшому інформація, яку можна запозичити з даного виду джерела, стане в нагоді для більш детального аналізу поставленої проблеми самоусвідомлення стану дитинства у середньовічних людей.

Література

1. **Brundage J. A.** Law, sex, and Christian society in medieval Europe / James A. Brundage. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1987. – 674 p.
2. **Herlihy D.** Medieval Households / David Herlihy. – Cambridge, London: Harvard University Press, 1985. – 227 p.
3. **Аръес Ф.** Ребенок и семейная жизнь при старом порядке / Филипп Аръес / Пер. с франц. Я. Ю. Старцева при участии В. А. Бабинцева. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 416 с.
4. **Безсмертный Ю. Л.** Жизнь и смерть в средние века. Очерки демографической истории Франции. – М. : Наука 1991 – 240 с.
5. **Габдрахманов П. Ш.** Средневековые крестьяни и их семьи: Демографическое исследование северофранцузкой деревни VII – XI веков (по данным грамот). – М.: Памятники исторической мысли, 1996. - 248 с.
6. **Гис Ф., Гис Дж.** Брак и семья в Средние века / Френсис Гис, Джонатан Гис; [пер. с англ.] – М.: РОССПЕН, 2002. – 384 с.
7. История субъективности: Средневековая Европа / Сост. Ю.П. Зарецкий. (Приложение к журналу «Средние века».) М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2009. — 565 с.
8. «Пятнадцать радостей брака» и другие сочинения французских авторов XIV – XV веков – М. : Наука, 1991. – 318 с.

Borzun Yu. Childhood in medieval autobiographies: before posing a problem

The article deals with the issue of children's age category in the Middle Ages. The focus is on autobiographical evidence of this stage of human life.

Keywords: *autobiography, childhood, Middle Ages, family, upbringing, learning.*